

РОМАНЮК Є.О.

молодший науковий співробітник Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, м. Київ

ДО ПИТАННЯ ВЗАЄМОЗАЛЕЖНОСТІ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Нині розбудова правової держави та громадянського суспільства зумовлюють відповідну трансформацію соціально-економічних відносин. Прогресивні процеси, які здійснюються у суспільстві, вимагають від юридичної науки нового осмислення та розроблення теоретичних засад аналізу сутності ключових умов забезпечення прав людини. Йдеться про визнання людини та її прав найвищою соціальною цінністю, необхідність створення природно-правових основ державно-владної діяльності, гарантування правових основ суспільного життя. Таким чином, інтенсивність процесів глобалізації, а також перспективи побудови гуманістичної цивілізації та громадянського суспільства відіграють роль суттєвих стимулів до інтеграційних пошуків, спрямованих на теоретичне обґрунтування нових наукових ідей, які гостро необхідні в наш час.

Проблематика прав людини не належить до малодосліджених. Зазначені питання досліджувалися такими вченими, як С. Алексєєв, А.С. Васильєв, Г.А. Гаджієв, В.І. Гойман, Д.А. Керімов, В.М. Кудрявцев, О.А. Лукашева, О.В. Малько, М.М. Марченко, Ю.О. Тихомиров, О.В. Зайчук, Н.М. Оніщенко, М.М. Гуренко, Л.А. Луць, П.М. Рабінович, Ю.М. Тодика, А.Г. Хабібулін та ін.

Важливість та актуальність прав людини не треба доводити, оскільки вони є органічним компонентом демократичного політичного простору, інструментом гуманізації суспільних відносин, формування творчої особистості та становлення постіндустріального суспільства [1, с. 517–518]. Крім цього, важливого значення набуває питання взаємозалежності природних прав, свобод людини і громадянина та правової держави в сучасних кризових умовах.

Найголовнішою ознакою демократичного суспільства і правової держави є вільне й ефективне здійснення людиною належних їй прав і свобод. Нині це твердження є аксіомою сучасного цивілізаційного прогресу. Саме тому в системному реформуванні українського суспільства права людини мають стати не

другорядним завданням здійснюваних перетворень, а їх найголовнішою метою, яка покликана принципово змінити історичну парадигму відносин між державою та людиною.

Як наслідок еволюції теоретико-правової науки виникає принципово нова категорія – «право людини». «Сама постановка питання про право людини як об'єктивне право надає загальним, нерідко суто декларативним формулам розряду виключно юридичних явищ. І вводить до сфери прав людини ті юридичні механізми і правові засоби, які здатні перевести встановлені законом юридичні можливості (суб'єктивні юридичні права) в площину соціальної реальності» [2, с. 23].

В історії духовної культури людства вчення про права та свободи людини і громадянина займають особливе місце. Права і свободи індивіда є фундаментальними загальнолюдськими цінностями, які мають універсальний характер. Сучасна правова держава, незалежно від особливостей її політичного чи суспільного устрою, в силу своїх основних принципів повинна визнавати і гарантувати природні права і свободи людини і громадянина, права, які належать кожній людині від народження, без будь-якої відмінності, тобто в силу її приналежності до людського роду [3, с. 9].

Вирішального значення для процесу становлення прав людини мала природно-правова доктрина, що утвердила пріоритет прав людини та визначила нові параметри взаємовідносин між індивідами та владою. Таким чином, індивід, що раніше повністю був підкорений державі та залежний від неї, отримав автономію, право на невтручання держави у сферу свободи особи, окреслену правом, та отримує гарантії державного захисту у випадку порушення прав і свобод. Цінність природно-правового вчення характеризується опорою на моральні принципи, а також категорії справедливості, свободи, людської гідності та щастя [4, с. 40].

Міцнішим осередком існування державного забезпечення прав і свобод людини і громадянина є правова держава, яка функціонує на підставі та в межах правового закону. Така держава повинна виходити з принципу свободи особи при формуванні своїх законів, приведенні їх у життя, а також у процесі здійснення решти своїх функцій [5, с. 55].

Як підкреслював Б. О. Кістяківський, у правовій державі є певні межі, які вона не може «переступати». Обмеженість влади у правовій державі створюється визнанням за особою невід'ємних, непорушних та недоторканих прав. Ця думка якнайкраще підкреслюється у ст. 3 Конституції України, де зазначено, що держава відповідає перед людиною за свою діяльність, а утвердження й забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [2, с. 14].

Таким чином, для правової держави характерною є кардинальна зміна відносин між нею та особою, громадянином. Зміст цього принципу охоплює такі складові: непорушність прав і свобод людини, широка система їх гарантії, соціально-правова захищеність особи, усіх її цінностей, реальність судового захисту прав та інтересів людини. Тільки держава, яка здатна максимальною мірою реалізувати завдання захисту прав людини і зробити це своєю основною функцією, може називатися правовою [6, с. 202].

Роль держави має вирішальне значення, зокрема, і в питанні контролю рівня злочинності та гарантування відправлення справедливого правосуддя. Гарантування безпеки та вирішення проблеми злочинності є взаємозалежними поняттями та потребують ефективного управління в галузі правосуддя загалом.

М. М. Гуренко виявляє характерні умови правової держави, завдяки яким вона зможе вплинути на гарантування людини її прав і свобод. По-перше, це безособовість влади. Тобто, коли держава розглядається як організація, що заснована на пануванні права – в ній панують не особи, а загальні правила і правові норми. Всі дії влади обумовлюються і регулюються правовими нормами. По-друге, влада повинна бути носієм провідної ідеї суспільства. На ґрунті таких умов правова держава набуває нових якісних рис, що роблять її спроможною не просто захищати права своїх громадян, а створювати нові ідеї, форми і засоби щодо гарантування прав і свобод людини і громадянина [7, с. 53].

Можливість та ефективність гарантування прав і свобод людини, на думку І. Й. Магновського, певною мірою залежить від багатьох чинників, серед яких можна назвати: рівень розвитку правових принципів та інститутів демократії у механізмі державної влади; стан економіки та засобів розподілу життєвих благ, правотворчу систему в суспільстві; рівень правового виховання та культури; ступінь суспільної злагоди; наявність певних елементів у системі функціонування державної влади [8, с. 40].

З усього вищезазначеного можна зробити наступні висновки. *Держава забезпечує дієвість права, є основним гарантом дотримання та реалізації прав, свобод, законних інтересів людини і громадянина. Основним вектором такого забезпечення є державне гарантування прав людини і громадянина, які є засобом забезпечення переходу від передбачених законодавством можливостей людини до їх реальної дійсності.*

Однією з основних ознак правової держави є пріоритет прав і свобод людини, що є складним і багатовимірним явищем. Без перебільшення можна сказати, що принцип пріоритету прав людини щодо держави, обмеження всевладдя держави правами людини є найвеличнішою загальнолюдською цінністю, характерною для всіх цивілізованих держав. Реалізація зазначеного принципу пов'язана з характером державної влади, співвідношенням державних інтересів та інтересів громадян в той чи інший історичний період. У різні історичні епохи співвідношення державних інтересів та інтересів окремих осіб мали неоднакове значення. Часто держава нехтувала інтересами своїх громадян, зокрема, надмірно і неконтрольовано обмежуючи їх права.

Нині заборона надмірного державного втручання у свободу особи в умовах демократичної, правової держави розглядається як аксіоматична вимога: держава може обмежувати право людини, тільки якщо це справді необхідно та обґрунтовано, і тільки в такому обсязі, в якому її заходи будуть співмірними з поставленою метою. Іншими словами, у цій сфері проголошується і діє ідея пропорційності в праві, тобто розмірності та адекватності.

Список використаних джерел:

1. Батанов О. В. Муніципальна влада в Україні: проблеми теорії та практики : [монографія] / [відп. ред. М. О. Баймуратов] . – К. : Видавництво «Юридична думка», 2010. – 656 с.
2. Осинська О. В. Обмеження прав і свобод людини: теоретико-прикладні аспекти : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Осинська Олена Валеріївна. – К., 2010. – 227 с.
3. Алексеев С. С. Право: азбука – теорія – філософія: Опыт комплексного исследования / Алексеев С. С. – М. : Статут, 1999. – 712 с.
4. Проблеми реалізації прав і свобод людини та громадянина в Україні : монографія / [кол. авторів ; за ред. Н. М. Оніщенко, О. В. Зайчука]. – К. : ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2007. – 424 с.
5. Принципи верховенства права і законності: проблеми реалізації в правотворенні та правозастосуванні : зб. матеріалів Круглого столу молодих учених, 18 травня 2010 р., Київ / відп. ред. В. П. Горбатенко. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2010. – 212 с.
6. Дія права: інтегративний аспект : [монографія] / [кол. авторів ; відп. ред. Н. М. Оніщенко]. – К. : Вид-во «Юридична думка», 2010. – 360 с.
7. Гуренко М. М. Розвиток політико-правової думки про гарантії прав і свобод людини і громадянина : [монографія] / Гуренко М. М. – К. : Логос, 2002. – 252 с.
8. Магновський І. Й. Гарантії прав і свобод людини та громадянина в праві України (теоретико-правовий аспект) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Магновський Ігор Йосифович. – К., 2003. – 221 с.